

BRITT-MARIE THURÉN

Att erövra baren

Former och platser för kulturell förhandling kring genus i Spanien.

Baren är för den spanska kvinnorörelsen en metafor för offentligheten, de platser där kvinnor enligt traditionell arbetsdelning inte bör befinna sig. Men indelningen i en privat och en offentlig sfär är inte en gång för alla given. Britt-Marie Thurén diskuterar hur den ständigt ändras i kulturella förhandlingar. Där bestäms vad som uppfattas som normalt eller onormalt, passande eller opassande för en kvinna.

En av de viktigaste frågorna för feministisk teori och empiri är: Hur kan man känna igen och beskriva maktförhållanden?

Inom denna stora fråga ryms delfrågor som: Vad utgör ojämlikhet och vad är bara olikhet? Vilka resurser är särskilt utslagsgivande för olika kategoriers förmåga att handla i eget intresse eller att alls formulera ett eget intresse? Vilka andra resurser påverkar tillgången till de avgörande resurserna, och hur är olika resurser beroende av varandra? Hur tolkas maktförhållandena av de berörda själva? Hur mycket och på vilka sätt varierar dessa tolkningar mellan olika kategorier berörda? Kan en utomstående kanske urskilja aspekter av maktförhållandena som är kulturellt osynliga (doxiska med Bourdieus term) för alla berörda?

Allt detta varierar med tid och plats. Variationerna utgör ett viktigt studieobjekt för feministisk historia och antropologi. Men det finns förmodligen också resurser som är viktiga alltid och överallt. För att en maktresurs skall kunna beskrivas på ett universellt giltigt sätt måste den definieras på ett högt abstraktionsplan. "Pengar" duger inte, däremot kanske "materiella resurser". "Många vänner" du-

ger inte, däremot förmodligen "socialt kapital". Och så vidare.

En maktresurs som man nog kan anta är universell skulle kunna kallas "tillträde till kulturella förhandlingar".¹ Denna artikel ger exempel på hur denna resurs kan se ut vid en viss tid på en viss plats, nämligen Spanien på 1980- och 1990-talen.

Artikeln handlar alltså om Spanien. Men därmed inte sagt att den är av intresse endast för den som vill veta något om Spanien. Det antropologiska arbetet är oftast fokuserat på ett samhälle (eller dylikt) och syftet är att beskriva det på ett sådant sätt att det blir begripligt och intressant för personer som inte tillhör just det samhället (den gruppen o.s.v.). Men ett långsiktigt mål är också att *använda* den empiriska beskrivningen till att konstruera tolkningar av sociala processer i allmänhet. Det jag här har att säga om genus i Spanien är relevant för genusdebatter överallt, och särskilt för feministiska tankebyggen kring kulturell förändring.

Spanska förändringar

Vad man än fokuserar på när det gäller Spanien måste utgångspunkten vara förändring

och rytmen i förändringen. Landet har genomgått snabb, dramatisk och djup förändring av många slag.² Att det skedde så mycket så snabbt, och dessutom under förhållanden (diktatur, censur) som begränsade offentlig debatt om det som skedde, medförde givetvis kulturell förvirring. Spanska forskare är ganska överens om att takten och rytmen i förändringen gör erfarenheten till något specifikt.

När alla andra sociala strukturer förändras i grunden, förändras också genus.³ Det sker kanske med gradvisa glidningar så att förändringarna inte alltid upplevs som så viktiga eller snabba som de faktiskt är. Samtidigt leder dramatiken i den snabba förändringen till en tendens till överdrifter – känslan av att *allt* har förändrats, att inga gamla värderingar längre är giltiga. En av de vanligaste fraserna man hör i spanska samtal är: "Det finns inga värderingar längre" (*Ya no hay valores*).

Här kan man ställa upp en hypotes: Ett samhälle i en sådan historisk konjunktur bör uppvisa intressanta exempel på kulturella förhandlingar. Folk blir tvungna att tänka efter och diskutera med varandra vad som skall gälla och inte gälla, vad som är gammalt och nytt, vad som är bra och dåligt, var gränser går, hur företeelser skall definieras, urskiljas och värderas... Kulturell förhandling är något som alltid pågår, i alla samhällen i alla tider, ofta under beteckningen skvaller, ibland under beteckningen intellektuell debatt, det pågår i föreningar och vardagssamtal, uppfostran och utbildning, rättsskipning och politiskt beslutsfattande och argumentering kring allt detta. Ofta är den inbyggd i vardagliga handlingar av alla de slag. Men i vissa konjukturer kan det bli mer brådskande, mer nödvändigt, och därmed blir också själva processen mer synlig, folk *märker* att de diskuterar och omvärderar. Andra fraser man ofta hör i Spanien är: "Det är svårt att vara konsekvent" (*Es difícil ser coherente*) och: "Det måste vi ta oss förbi" (*Hay que superar eso*), dvs vi måste förändra, överskrida, glömma, förkasta, omtolka. Framför allt säger folk ideligen i alla slags sammanhang: "Det var förut, det!" (*¡Eso era antes!*). Det är det mest effektiva sättet att fördöma något, utdefiniera det ur diskussionen.

Ett samhälle som genomgår ett sådant skede

lämpar sig väl för studier av hur kulturella förhandlingar går till, vilka fora som finns och hur villkoren för tillträde och deltagande i dem ser ut. Förmodligen är själva dessa villkor också föremål för omförhandling, vilket gör dem strategiskt intressanta för feministisk teori.

Varje samhälle har sina former för kulturella förhandlingar. Somliga legitima, andra illegitima, som t.ex. skvaller.⁴ De behöver inte vara verbala men är det ofta. Alla former för kulturell förhandling bör beskrivas.

Låt oss därför se efter vilka de viktigaste fora för kulturell förhandling kring genus är i Spanien, och hur de fungerar. Är genus en av de faktorer som avgör vad man har tillträde till och hur man blir tolkad? Ja, det är tämligen uppenbart, och jag tänker inte försöka bevisa det här – därmed inte sagt att inte också andra faktorer finns och kan bli avgörande när det gäller vem som har tillträde vart. Jag skall istället resonera, med hjälp av spanska exempel, kring hur genusifiering av tillträde till fora för kulturella förhandlingar kan se ut och vilka konsekvenser det kan få.⁵

Hemmet, gatan och natten...

Genus är en av de viktigaste principerna för social organisation kring Medelhavet. När då förändring blir så synlig som den blivit i Spanien, när den därför blir ett tema i sig för förhandling och tolkning, händer det lätt att den associeras alldeles särskilt med genus, så att genusförändringar används metonymiskt, som tecken och symboler för all slags förändring.

Det i sin tur gör det både ovanligt lätt och ovanligt svårt att legitimeras genus som grund för tillträde till olika platser i samhällslivet. Platser här i vid bemärkelse: institutioner, aktiviteter, konkurrensfält och givetvis också rumsliga ställen. Vi måste också komma ihåg att platser i sig är föremål för kulturell konstruktion, d.v.s. förhandling. Vad är en viktig plats, var går dess gränser, vad används den till? o.s.v.

Ett exempel: Den spanska kvinnorörelsen har en slogan som lyder: "Vi måste erövra gatan! Vi måste erövra natten!" Ibland konkretiserat till: "Vi måste erövra barerna!"

Detta kan låta frivolt i svenska öron. Det kan det göra även i spanska öron, om man tolkar det på traditionellt sätt. Då blir gatan nämligen gärna en metafor för all offentlighet, alla de platser där kvinnor enligt den traditionella arbetsdelningen inte bör befinna sig: lönearbete, politiska församlingar, rättsväsendet, nöjesliv, o.s.v. D.v.s. tillträde till ekonomiska och andra resurser i eget namn, allt tillträde till olika slags beslutsfattande utanför familj och släkt och allt tillträde till de offentliga debatter som pågår kring sådana ting. Den kvinna som önskar träda ut från "hemmet", där hon rätteligen bör stanna, enligt detta tänkande, antas vara just frivol, oanständig, på jakt efter sådant som ingen "riktig" kvinna bör önska sig.

"Mannen hör till gatan, kvinnan till hemmet" lyder den traditionella grundmetaforen för genussegregeringen i spankstalande länder.⁶ "Hemmet" står då för hushållsarbete, omsorg, barntillsyn, barnuppfostran, släktärenden – även sådana sysslor inom denna sfär som innebär fysisk vistelse utanför hemmet, som t.ex. att följa barn till skolan och sjuka till doktorn, köa i matvaruaffärer, hälsa på gamla mormor, t.o.m. demonstrera på gatan för att försvara männens arbete och löner (men inte för kvinnors egna rättigheter).

Att erövra gatan låter då inte bara frivolt utan subversivt vid traditionell tolkning. Det är just därför det blir en viktig politisk målsättning för kvinnorörelsen. Indelningen av världen i en privat och en offentlig sfär är inte given och inte statisk. Vad som skall vara vad, vilken sfär som skall tillåtas ha vilket inflytande på den andra, och om kanske hela indelningen bör avskaffas – allt detta kan förhandlas om, och så sker också i en ständigt pågående serie små vardagliga handlingar och kommentarer.

Att erövra natten handlar om samma sak, men uttryckt i tidsmässiga termer. I den mån det traditionella kvinnolivet tvingade kvinnor att fysiskt gå utanför hemmets väggar skulle det ske på dagtid. Än idag är många spanska kvinnor ängsliga för att vistas utomhus efter mörkrets inbrott, särskilt om de inte är i sällskap med män. Gatan är alltid manligt territorium, och den blir det i dubbel bemärkelse om nat-

ten. Men det är på natten som mycket av det offentliga liv som kvinnor nu vill delta i försiggår: föreningsmöten, kvällsstudier, bio och teater, sällskapsliv, övertidsarbete, skiftarbete...

... och barerna

Att erövra barerna handlar faktiskt också om tillträde till all slags offentlighet.

För det första handlar det förvisso om nöjesliv, men det är inte frivolt att vilja delta i det. En kvinna borde inte behöva begränsa sig till genusspecifika former för nöjen, menar spanska feminister. Att gå på bar är bland mycket annat ett sätt att skapa sexuell frihet och därmed säkra en av grunderna för eget beslutsfattande om det egna livet och den egna kroppen. Att kräva rätten att göra något roligt utan någon syssla som ursäkt (t.ex. att sy för att få träffa väninnor eller att passa barn för att få ta en promenad) är ett steg på vägen mot friare genusförhållanden. De flesta spanska kvinnor har redan tagit det, men inte alla, och steget är inte stadigt, det är inte konsoliderat genom bred konsensus eller väl förankrat i individuella dispositioner.⁷ Det känns inte alltid rätt och riktigt för kvinnorna själva, ens när de tar det. Att erövra barerna betyder därför bland annat att erövra rätten till fritid och njutning.

För det andra är barerna en viktig institution i spaniskt liv. De är inte bara platser där man kan inmundiga alkoholhaltiga drycker och träffa bekanta, utan de är allestädes närvarande oaser, ställen där män går in om de är törstiga eller hungriga, om de vill leta efter bekanta som de för ögonblicket inte vet var de befinner sig, lämna meddelanden till bekanta eller få meddelanden, om de vill vila sig från hett solsken eller trafikens brus en stund, och dit män på resa styr stegen om de vill ha upplysningar eller någon att prata med.⁸ På resor i Spanien i sällskap med min man har jag genom åren ofta använt barer som en resursplats där man frågar efter nattlogi, vad som pågår i den här stan eller byn just nu, var man får parkera... I sällskap med min man har jag också gjort nya bekantskaper på barer. Jag har alltså upplevt barerna som en praktisk och trevlig inrättning och vet att män upplever dem så i än högre grad. Därför tror jag att ba-

rerna kommer att leva kvar och försvaras som mötesplatser med flexibla vardagliga funktioner även när arbetslivet, dygnsrytmen, de urbana livsformerna och kommunikationsteknologin förändras.

Som frånskild kvinna finner jag det besvärligare att gå in på barer ens för att dricka en läsk när jag är varm och törstig. Det går, det är inte förbjudet, men det väcker uppmärksamhet.⁹ När jag sökt bostad eller behövt andra upplysningar på nya platser har jag ibland letat upp en bar med en kvinna bakom disken – av henne har jag oftast kunnat få de upplysningar män självklart förväntar sig av både manlig och kvinnlig personal. Men detta på villkor att jag uppträder ytterst anständigt – inte svarar om männen i baren tilltalar mig, inte skojar med någon, helst inte ens tittar på männen, inte sitter kvar för länge.

Spanska kvinnor använder sig alltmer av barer. Modiga unga kvinnor går ibland ensamma på barer just för att flirta. Kvinnor i alla åldrar följer med sina män för att ta ett glas någon gång ibland. Det blir allt vanligare att man ser grupper av kvinnor som står på barer med glas och tillugg, som paus i shoppandet, på kafferasten på jobbet, före eller efter biobesök... De flesta kvinnor jag känner tycker inte längre att det är obehagligt att använda barer som mötesplatser när man skall träffa någon, kvinna eller man.

Men även om det håller på att förändras, är barer fortfarande huvudsakligen manligt territorium. Kvinnor har tillträde, ibland, på vissa barer, på vissa villkor och i vissa begränsade syften. Män använder barer som en självklar resurs.

Och män kan använda barerna på ännu mer seriösa sätt. Barerna är för spanskt politiskt liv vad bastun är för det svenska – en plats där beslut kan förberedas eller kommenteras under lättsamma former. På vissa håll i Spanien är det svårt för kvinnor att göra affärer, då det kräver att man deltar i nätverkandet på barerna. Men detta är inte längre så i storstäderna, och storstadskvinnor kallar sådana platser för "efterblivna" (*atrasados*).

Spanska kvinnor håller på att upptäcka att det är farligt att inte gå med till baren efter mötet i föreningen eller partiet. Det är på ba-

ren allianser formas och omformas, det är där snacket går, det är där argumenten prövas informellt, så att man inte tar för stora risker när man kastar fram dem över sammanträdesbordet. Kvinnorna vill gå, försöker gå, vet att de bör gå – men gör det ofta inte, för de måste hem och laga middagen, lägga barnen, lugna den äkta mannen med att inte komma för sent hem...¹⁰

Här ser vi hur resursen "tillträde till fora" blir beroende av andra resurser, nämligen tid och rörelsefrihet, och av kulturella konstruktioner av dygnsrytm och sexualitet. Ett ytterligare hinder för kvinnornas deltagande i efter-snacket på baren är just barernas genusmarkering. En kvinna kan stå på en bar och göra precis detsamma som männen, prata, skämta, dricka och äta, och ändå inte kunna utnyttja tillfället på exakt samma sätt. Hon kan inte koppla av i samma mån, eftersom hon befinner sig på en plats där hon i mångas ögon inte bör befinna sig, och eftersom hennes habitus inte är lika disponerat för att uppleva baren som ett naturligt ställe för avkoppling. Därför är det också svårare för henne än för en man att spela med de strategiska möjligheter som just detta forum erbjuder.

Omdefinition av genusmarkeringen av sådana strategiska fora är givetvis centrala i feministisk strategi. Men det är svårt att åstadkomma eftersom mycket står på spel och det handlar om djupt rotade kulturella föreställningar. Samtidigt är det lätt därför att man ändå håller på att omförhandla så mycket annat. Kulturell förändring är i sig något legitimt, t.o.m. positivt i de flestas ögon, och dessutom har alla, oavsett åsikter, en upplevelse av att det är något oundvikligt som pågår hela tiden. Det blir inte så mycket en fråga om huruvida man skall förändra eller inte utan mer en fråga om hur mycket och i vilken riktning.

Nya och gamla fora

Men det gäller alltså att vara med där det händer.

Vartefter det spanska samhället urbaniseras och blir alltmer socialt komplext, blir platserna för kulturella förhandlingar allt fler, och det skapas också många enkom *som* debattfo-

ra. Kvinnor och män samtalar på arbetsplatser och fester, som alltid, men dessa fora blir allt mer genusblandade, vilket gör att det som sägs där får nya konsekvenser. Kvinnor och män möts också allt oftare i fackföreningar och politiska partier, och föreningar av alla de slag blir fler och fler och allt oftare i allt högre grad genusneutrala eller åtminstone blandade.¹¹ TV-debatter är enormt populära och har varit det sedan mitten av 70-talet, då de blev tillåtna. I pressen pågår också debatter, givetvis, men de är mer snävt intellektuella än deras motsvarigheter i Sverige och når en begränsad krets. I gengäld tillhör väldigt många, särskilt i medelklassen men inte bara där, så kallade sportklubbar, där man förvisso kan spela tennis och utöva annan sport, men där den viktigaste aktiviteten är samtal med vänner och bekanta.

Allt detta räcker dock inte i det intensiva förändringsskedet. Särskilda debattfora skapas, både spontant och organiserat. Jag har själv till exempel varit med i:

- en grupp kvinnor som träffades en gång i månaden för att diskutera romaner (inte intellektuella, utan kvinnor som läste för sitt nöjes skull) och via läsningen diskutera sina egna liv;
- en grupp kvinnor och män (med specifikationen att de helst inte skulle vara gifta par) som träffades regelbundet i en hyrd lokal i det uttalade syftet att diskutera allehanda aktuella, särskilt "moraliska", frågor utifrån en icke-religiös referensram;
- en diskussionsgrupp, som börjat som en katolsk basgrupp bestående av gifta par, men där nu många var separerade och nästan ingen längre hade kvar sin tro men som fortsatte att träffas för att söka sig fram till nya värderingar;
- en förening för separerade och frånskilda kvinnor som träffades både för att övertala sig själva om att det inte var så farligt att ha förlorat den äkta mannen och för att gemensamt lösa praktiska problem;
- en diskussionsgrupp som samlade alla "progressiva" i en stadsdel för att undvika "onödiga" tvister mellan politiska partigrupperingar och grannföreningar, mellan fredsaktivister och miljöaktivister, osv.

Det har blivit uppenbart att särskilda debattfora behövs. Dessutom används förstås alla möjliga vanliga träffpunkter i hög grad som debattfora, som sportklubbar, vänskapsgrupper, kommittéer som organiserar de årliga byfesterna, pauser på arbetsplatser...

Det pratas mycket i Spanien! Det är inte nytt att verbal skicklighet uppskattas och odlas, men behovet av att jämföra egna erfarenheter med andras har blivit allt större. Tillfällena har också blivit fler.

De kulturella förhandlingarna är givetvis inte bara verbala. Det förhandlas via symbolisk kommunikation av alla de slag, som kroppsspråk och klädsel, och med gränsöverskridanden, protester, kalkylerad ambivalens, osv. i både ord och handling, och resultaten observeras och tolkas.

Genusmarkering eller inte

De flesta debattfora blir mindre och mindre genusspecificerade. Såväl empirisk segregering som kulturell genusmarkering minskar. Åtminstone deltar allt fler kvinnor i (f.d.) manligt markerade fora som föreningar och arbetsplatser. Och, som sagt, i barlivet, om än i mindre omfattning. Männerna däremot deltar betydligt mindre i kvinnliga fora som matvaruaffärer, skvallergrupper i grannskapet eller på parkbänkar medan småbarnen leker runt omkring.

Det s.k. skvallret i köerna i matvaruaffärerna är kvinnornas motsvarighet till männens umgänge på barerna – ett traditionellt, helkvinnt forum där män visserligen kommer in ibland men skyndar sig att uträtta sitt ärende och försvinna igen. De vill inte vara där, eftersom den kvinnliga miljön hotar deras manlighet, och kvinnorna vill helst inte ha dem där, eftersom en mans närvaro förändrar miljön, stämningen.

Det kvinnliga umgänget i mataffärerna minskar allteftersom fler och fler handlar i snabbköp, och allteftersom fler och fler män trots allt börjar handla mat, men det finns kvar, även i storstäder. Andra traditionella kvinnofora är däremot nästan utdöda – gemensamma ugnar har försvunnit, för alla köper bröd i affärer, och gemensamma tvättplat-

ser håller på att försvinna, och även där de finns kvar fungerar de inte som förut i och med att så få använder dem. Dock ser man fortfarande bykvinnor sitta och sy i grupper på trottoarerna om eftermiddagarna. Men den aktiviteten blir också allt mindre viktig, och den är bara möjlig i byar, där allt färre bor.¹²

Segregeringen minskar också på så vis att det heterosexuella paret blir allt viktigare som social knutpunkt. Spanjorer tror på kärlek och familjeliv, det framgår tydligt i alla möjliga enkäter. Familjesociologer menar dock att det skett en tydlig förskjutning i relationerna inom familjerna. För cirka en generation sedan var den centrala axeln i familjelivet modern-barnen. Nu ligger den ideologiska tyngdpunkten på "paret", d.v.s. relationen mellan kvinna och man.¹³ "Förr" var äktenskapet en pragmatisk institution, skild från vänskapsrelationer; "numera" bör ett par ha gemensamt umgänge. När folk alltmer umgås parvis, blir förstås umgänget genusblandat.

Fora för kulturella förhandlingar är alltså genusmarkerade i ganska hög men minskande grad. Detta är i sig ett tema för reflektion och förhandling. Detsamma gäller temat likhet versus olikhet, och dessa båda teman påverkar varandra starkt och blandas ofta ihop i dagligt tal. Någon kan till exempel säga: "Kvinnor är inte så lika män som folk säger, se bara på barerna, dit går inte kvinnor, de trivs inte där." Någon annan kan då svara: "Jodå, det är inte stora skillnader kvar, där min man jobbar är det nästan lika många kvinnor som män! Min man har minsann fått lära sig att acceptera att kvinnor klarar det mesta! Och de går tillsammans, män och kvinnor, till baren på kafferasterna!"

Likhet eller olikhet

Kvinnors och mäns liv blir faktiskt allt mer lika i flera viktiga dimensioner. Kvinnorna föder färre barn och deltar mer i yrkeslivet och andra offentliga sammanhang, umgänget blir allt mindre segregat, kvinnor och män blir allt mer lika varandra vad gäller utbildning, fritidsintressen, konsumtion av medier, o.s.v. Att kvinnor och män är lika varandra betonas

också i vissa s.k. progressiva diskurser där en person som påpekar att olikhet finns kvar kan tolkas som bakåtsträvare, som en som *vill* att olikhet skall finnas kvar. Likhet betonas samtidigt i vissa s.k. konservativa diskurser, då i syftet att avvärja feministisk kritik genom att framställa den som onödig; "vi är redan lika, det finns inga orättvisor". Vice versa kan olikhet betonas i båda typerna av kontext. (Vilken diskurstyp som personerna i exemplet ovan skriver in sig i går följaktligen inte att avgöra utanför sitt sammanhang.)

Likhet versus olikhet är alltså ett viktigt tema i de kulturella förhandlingarna kring genus.¹⁴ För samtidigt som tilltagande likhet betonas i vissa diskurser, och kan argumenteras för empiriskt, tar de flesta tämligen för givet att kvinnor och män egentligen är olika, *av naturen* och att det är det som gör livet spännande, det är viktigt att känna sig som en *riktig kvinna* respektive *riktig man*. Dessa genusediteter kopplas dessutom tätt till sexuella identiteter, så att heterosexualiteten blir en central pusselbit i bilden av den riktiga kvinnan eller mannen.¹⁵

Dessutom är kvinnors och mäns liv fortsatt olika, om man ser närmare på praktiken. De går i samma skolor, men de uppfostras enligt olika värderingar (jfr. resten av Europa). De går på samma universitet och i allt högre grad på samma utbildningar, men de har olika möjligheter att utöva de yrken de utbildar sig till. Daghäm, sjukhem, ålderdomshem o.s.v. är det fortfarande tunnsått med, och de allra flesta kvinnor ser det fortfarande som en viktig del av sin identitet att själva ta hand om barn och gamla. De vill kombinera det med yrkesliv, och de yngre ser detta som helt "självlart", men det är långt ifrån självklart hur det skall gå till i praktiken. Resultatet blir det vi sett i de flesta västländer, att kvinnor tar hand om hem och hushåll och barn i långt högre utsträckning än män, även bland de yngre, och att detta i sin tur ger kvinnor och män olika erfarenheter, olika värderingar, o.s.v.

Dessa två kategorier människor är alltså inte så lika varandra som många av dem numera skulle vilja påstå, även om de inte heller är så olika som de varit och som många skulle föredra att de fortsatte att vara. De har olika

personligheter, eftersom de uppfostrats olika och gör olika erfarenheter i vuxenlivet. De umgås tillsammans, i blandade grupper, på arbetsplatser, klubbar, i föreningar, o.s.v. Men i dessa fora föredrar de oftast att tala med personer av den egna kategorin. Homosocialitet råder, för båda kategorierna.¹⁶

Alla dessa omständigheter får konsekvenser för hur de offentliga debatterna förs: i vilka fora som vilka frågor tas upp, hur de debatteras, vilka resultat man kommer fram till. Om kvinnor och män har olika tillträde till olika fora, får de olika möjligheter att påverka de kulturella förhandlingarna om vad det vara månne. Därmed blir det också så att det mesta genomsyras av genus – skillnaderna mellan kvinnors och mäns verkligheter reproduceras genom skillnaderna i formerna för deltagandet i de kulturella förhandlingarna.

Genus i Madrid

Fora för kulturella förhandlingar ser givetvis olika ut beroende på klass, region, bostadsortens storlek, o.s.v. Klasskillnaderna, till exempel, är fortfarande tydliga och upplevs som viktiga, och det får konsekvenser även för genus. Av den anledningen har jag gjort två studier med liknande frågeställningar, den första i arbetarklassmiljö (fältarbete 1982-83), den andra i medelklassmiljö (fältarbete 1990-92).¹⁷ De flesta generaliseringarna ovan bygger på studien i en förort till Valencia, huvudsakligen bebodd och präglad av arbetarklass (Thurén 1988), samt på min nu pågående studie av kvinnors deltagande i en folkrörelse, som också huvudsakligen rör arbetarklassmiljöer (Thurén 1997; fältarbete 1994-95).

Låt oss nu titta närmare på de kulturella förhandlingarna i den madrileniska medelklassen.

Det är en miljö där inte mycket tas för givet. I Madrid krockar alla "mentaliteter" (som spanjorerna själva brukar kalla sina kulturella variationer) med varandra, gammalt och nytt och från olika klasser och olika landsändar. Åsiktsfältet är i ständig rörelse. Men trots att det mesta flyter, kan man urskilja centrala teman och åsiktskluster, d.v.s. vad folk pratar mest om och hur det pratas om det i vilka

sammanhang. Det var diskurserna kring genus jag ville undersöka i denna studie (Thurén, kommande). De utgör bara en del av genusordningen, men det är en del som speglar helheten. Vad folk säger är förvisso inte det samma som vad de faktiskt gör eller ens vad de faktiskt tänker – men det handlar ofta om vad de vill att andra skall tro att de gör eller tänker och vad de själva tror att andra gör och tänker, och därför avslöjar det vad som uppfattas som normalt eller acceptabelt, vad som är under förhandling eller omarbetning och vad som anses obegripligt eller förkastligt. Och det som sägs ofta och med eftertryck får konsekvenser för det som faktiskt sker.

I nittioalets Madrid är den tilltagande kulturella och sociala komplexiteten en central erfarenhet. Det går inte att ordna livet efter "sunt förnuft" för det är uppenbart för de flesta att det finns många olika slags sunda förnuft. Och det är svårt att veta när ens egen sort är tillämpligt. När inte alla delar viktiga idéer, kan ingen ta dem för givna. Man kan inte bara leva efter dem, man måste handskas med dem – förhandla.

Hur kan man beskriva maktförhållandena mellan genuskategorierna i en sådan situation? En sak är säker – de måste också förändras. Maktresurser omfördelas. Båda genuskategorierna förlorar vissa tidigare fördelar och vinner nya. Olika nya förhållanden, på arbetsmarknaden, i familjelivet, i politiken, o.s.v. pekar åt olika håll och ger olika utslag i maktförhållandena inom olika genusregimer. Därför kan man säga med säkerhet att genusordningen förändras, men det är inte klart om genushierarkin förstärks eller försvagas, sammantaget.¹⁸

Medelklassens fora

I jämförelse med arbetarklassen är medelklassens fora för umgänge och samtal mindre genusssegregerade, men genusspecifika livserfarenheter och interaktionsstilar gör att både kvinnor och män föredrar samtal med den egna kategorin, så även om situationerna som helhet är integrerade är samtalen ofta segregerade.

Man går till exempel ut parvis, tre-fyra äkta

par äter middag tillsammans på en restaurang, och man och hustru kanske sitter bredvid varandra, men de lutar sig förbi varandra för att samtala korsvis med personer av samma genuskategori. På den sportklubb där jag gjorde en del av fältarbetet skedde samma sak. De flesta medlemmar anlände familjevis, barnen rusade iväg till sina jämnåriga, medan de äkta paren satte sig med sina vänner för att prata och spela kort. Oftast satt man i blandade grupper till att börja med, men kvinnorna tenderade att prata mer med varandra, och männen med varandra, så allteftersom samtalet tog fart och eller fler anlände, blev samtalsgrupperna alltmer genussegregerade.

De många tillfällena till en-genusumgänge som fanns förr håller på att försvinna. Eller de ses ner på. Medelklassmännen sitter inte på barer och spelar domino med varandra, som arbetarklassmännen gör. De går på barer men med hustrun, vänner eller kolleger, och de är sällan stamkunder, så de känner inte de andra gästerna. Dessutom tillbringar de mer tid hemma. Medelklasskvinnorna står inte och pratar i mataffärerna eller stannar på trottoaren för att hälsa på varandra på väg till och från affärerna eller till och från skolorna för att lämna och hämta sina barn. De handlar i snabbköp och/eller med hjälp av bil, och deras barn åker skolbuss. De bor i områden där grannarna inte känner varandra i någon större utsträckning, där man till och med medvetet undviker kontakt med grannar. De går givetvis inte till någon gemensam pump eller ugn eller tvättplats, de lånar knappt ens ett ägg eller en dammsugare av grannen. Inte så få arbetar utanför hemmet.¹⁹ Arbetsplatserna är oftast genusblandade. Medelklassens kulturella och politiska aktiviteter är numera nästan aldrig genusmarkerade, ideologiskt, och oftast någorlunda genusblandade i praktiken. Detsamma gäller som sagt umgänget. Den ideologiska betoningen av "paret" är betydligt starkare i medelklassen än i arbetarklassen.

Kvinnors och mäns världar blir alltså alltmer lika varandra, här liksom i arbetarklassen, fast av andra skäl. Genusordningens räckvidd krymper.²⁰ Men de är fortsatt olika på grund av att arbetsdelningen fortfarande är så pass genomgripande som den är, vilket gäller

medelklassen likaväl som arbetarklassen fast på andra sätt. Och eftersom de flesta samtal utspinner sig mellan antingen kvinnor eller män, blir utbytet av information, erfarenhet och åsikter mellan de båda världarna begränsat.

Samtalssegregeringen upprätthåller skillnader mellan kvinnor och män och förhindrar gemensam kulturell bearbetning av alla slags förändringar.

Teman det förhandlas om

De teman som debatteras mest kring genus i Madrids medelklass är arbete och sexualitet. Via dem förhandlas det om mer subtila ting som kvinnlighet, tillskrivning av genus, och merit eller uppnådd status, samt om vad de pågående förändringarna i sig innebär och vilka skillnaderna är mellan "förr" och "nu".

Arbete

Kvinnors deltagande i den offentliga sfären, utanför hemmet, upplevs som kärnan i förändringarna, och när man talar om det tänker man inte så mycket på andra sorters deltagande som också tilltar kraftigt, såsom studier, hobbyverksamhet och politiskt engagemang, utan mest på "arbete", d.v.s. ekonomiska aktiviteter utanför hemmet. Det är kontroversiellt, åsikterna är polariserade. Somliga tycker att kvinnans plats måste vara i hemmet för annars blir alla olyckliga och ingenting fungerar, varken kärlek, hälsa, barnuppfostran eller vardagslivets små glädjeämnen, medan andra menar att det är snudd på slaveri att förbjuda kvinnor att "förverkliga sig själva" och "försvara sig" genom att ha egen inkomst. Både i progressiva och i konservativa kretsar, och både bland kvinnor och män och i blandade sällskap blir samtal på temat kvinnors arbete utanför hemmet gärna dramatiska, till brädden fyllda med personliga exempel och starka känslor. Det är kanske också det tema som oftast argumenteras genom påståenden som liknar önsketänkanden: "Det finns inga hemmafruar längre!" eller "Alla kvinnor som arbetar utanför hemmet när de har små barn ångrar sig efter ett tag!"

Sexualitet

Ännu mer än "arbete" är "sexualitet" ett fokus för kulturellt intresse, på gott och ont, både som det mest spännande och det mest förbjudna. Och det i sin tur begränsar starkt kvinnors frihet. I Madrid diskuterar man sällan vad sexualitet är för något (det antar man att man vet mer än väl), däremot mycket huruvida den skall accepteras som något positivt eller måste begränsas som något farligt. Tonen i samtal om sexualitet varierar dock mycket; somliga vågar sig även här på personliga exempel och önskemål, men de flesta är försiktigt abstrakta och talar i allmängiltiga termer.

För somliga handlar det om avhållsamhet, reproduktion och fasta normer som grund för både personlig och social stabilitet. För andra handlar det om njutning, självförverkligande och utforskning av människans möjligheter, som grund för frihet och framsteg. Men för alla är sexualiteten en nyckelsymbol för personligt värde och för det välfungerande samhället.

Arbete och sexualitet är de två genusteman madridborna är *medvetna* om att de debatterar. Men *via* dem förhandlas det om mer subtila ting, särskilt kvinnlighet, genusifiering och merit.

Kvinnlighet

Mycket av det som förr ansågs naturgivet kvinnligt motbevisas av dagens madrilenskor. Undergivenhet som ideal, till exempel, är idag helt oacceptabelt. Men att vara "kvinnlig" är fortfarande viktigt för kvinnorna. Alltså kräver den kulturella logiken att idéerna om vad kvinnlighet är för något förändras. Men det är svårt, för de allra flesta antar fortfarande att det finns något naturgivet i det, och att just detta, att det är givet, ger trygghet och mening. Naturlig kvinnlighet kanske är oföränderlig trots all förändring, är känslan, så att det som nu sker bara innebär att den tar sig nya uttryck. De nya mål för det goda livet som ställs upp – autonomi, jämställdhet, o.s.v. – är svåra för kvinnor att uppnå i praktiken, p.g.a. arbetslösheten, diskriminering, hushållsarbetsorganisation, dygnsrytmen, skoltider, mål-

tidstider, kommunikationer, uppfattningar om sexualitet, o.s.v.

Läget är låst: kvinnligheten *måste* förändras, men den *kan* inte förändras, inte i den riktning som kommit att uppfattas som önskvärd av allt fler.

Ytterligare en komplikation är att eftersom kvinnligt och manligt är idéer som definierar varandra, borde det manliga också sättas under lupp, men så sker inte. Alla talar om vad kvinnor borde göra, ingen (nästan) talar om männen.

Däremot talas det mycket om att "vi är alla personer". Vad som menas med "person" anses inte behöva förklaras. Det handlar om individuell autonomi och psykologisk styrka men också om att bli erkänd i det sociala livet. En nyckelsymbol är egen inkomst. För många är en hemmafru per definition en icke-person. För andra kan hon bli en person om hon bara blir en ny *sorts* hemmafru: utbildad, viljestark, etc. Det vill säga en person som avlägsnar sig från det som anses som traditionell kvinnlighet. Med andra ord, det som sägs mellan raderna är att en "person" är motsatsen till en "kvinna" i denna diskurs. Men samtidigt ifrågasätts det motsatsförhållandet. Alltså, en sak är att "person" på idéplanet, underförstått; är motsats till "kvinna", en annan sak är att alla verkliga kvinnor av kött och blod nu kan och bör försöka *bli* "personer". Det är praktiskt taget alla överens om. Däremot finns alla tänkbara åsikter om huruvida detta att "bli person" medför likhet med männen eller inte, i vilken grad, om det i så fall är önskvärt eller inte, o.s.v.

Oklart är alltså vad kvinnor bör bli för något, enligt de madrilenska diskurserna, och hur det skall gå till, men klart är att de skall omdefinieras.

Genus och tillskriven status

Konflikter i genusordningen kallas "kvinnofrågor". Detta är svårt att ifrågasätta, eftersom det är så accepterat att det blir självklart. Men att kvinnor är mer genusmarkerade än män håller trots allt på att bli indirekt synligt. Det ligger också i talet om att bli "personer" – det är kvinnor som behöver "bli" det, inte män,

för de är det redan, dvs de anses mindre definierade av sitt genus och mer av andra förhållanden. Det är alltså ytterligare en betydelse i nyckelsymbolen "person" – en människa oberoende av sitt genus.

Eftersom kvinnligheten inte längre är lätt att beskriva, kan idén om kvinnlighet inte längre användas som argument för att tillskriva kvinnor vissa roller. Så sent som för något decennium sedan hörde man ofta frasen "det är inte kvinnligt" användas som sanktion när en kvinna gjorde något som andra inte tyckte att hon borde göra. Den frasen går inte längre att använda annat än i mycket konservativa kretsar. Att inte behöva passa in i en i förväg definierad "kvinlighet" ger kvinnor större valmöjligheter, och när de formar sina liv på alltmer varierade sätt underminerar de ytterligare genus som princip för social organisation. Med andra ord, de som anser att genus-tillhörighet skall avgöra vem som skall göra vad får allt svårare att hitta bra argument.

En annan sak är att kvinnorna själva ändå vill känna sig "kvinliga".²¹ Var och en omdefinierar då "kvinlighet" så att det passar in på det hon själv är och gör. Så gott det går. Och argumenterar för det, med ord och i handling, så gott hon kan. Det är kulturell förhandling.

Kvinlighet är alltså både en tillskriven status och en uppsättning uppnådda uttryck och roller. Att en livslång kategorisering som genus skall vara utslagsgivande för individens handlingsutrymme blir djupt problematiskt i Spanien idag, som i alla så kallade moderna samhällen, där frihet från tillskrivna begränsningar utgör ett centralt värde.

Merit eller uppnådd status

"Merit" är grunden för den nya medelklassens samhällsställning i Spanien, kanske särskilt i Madrid som är en stor stad med många inflytare, d.v.s. det är svårt att gå efter kändedom om individers släkt och rykte även om man skulle vilja. Medelklassmännen har studerat, de gör karriär, de är löntagare. I motsats till en äldre typ av medelklass har de inte alla väl-situerade föräldrar. Nu är det vad man kan och gör som räknas mer än vem man är.

Detta påverkar genusifieringen som sådan. Den blir mer ifrågasatt i medelklassen än i de lägre eller högre samhällsskikten. Om inga andra medfödda egenskaper skall räknas, är det inte heller logiskt att räkna genus som en avgörande egenskap. Eftersom många kvinnor visar sig kompetenta på olika områden, får de prestige genom sina meriter på samma sätt som män. Men detta blir kulturellt invecklat, eftersom de fortfarande inte kan omvandla prestige till materiella resurser i samma omfattning eller på samma sätt som män. De kan studera samma saker men inte få samma arbeten; om de har samma arbeten har de oftast inte samma lön, osv. Så växer genusordningens inre motsägelser.

Tradition versus modernisering

Förändringarna kallas för "modernisering" (*modernización*) eller "framåtskridande" (*progreso*) eller "utveckling" (*desarrollo* som huvudsakligen konnoterar mänskligt skapad förändring till det bättre, t.ex. ekonomisk utveckling, eller *evolución* som konnoterar något mera självgående som tiden själv skapar men som också antas innebära förbättring).

Det antas att det som sker i genusordningen är en rörelse bort från något som kallas "förr" eller "traditionella roller". Alltså, i diskurserna beskrivs en annan sorts genusordning än den som nu växer fram. Den antas ha funnits, ha egenskaper, som alla känner till, men inte längre vara giltig. Jämfört med det som nu sker antas den ha inneburit mindre rörelsefrihet för kvinnor, strängare sexualmoral för alla men framför allt mycket mera dubbelmoral, mindre möjligheter för kvinnor att försörja sig, starkare betoning av moderskapet, o.s.v.

Man talar alltså om det *som om* det funnes. Men det betyder inte att detta något faktiskt finns eller har funnits i verkligheten. Nästan tvärtom – det faktum att alla "vet" att "spanska kvinnor" "förr" hade det så och så tyder på att man övergeneraliserar. Vilka kvinnor, var och av vilken samhällsklass, och exakt när, o.s.v. specificeras sällan.

Men det man talar om finns på ett annat sätt. Visst talar man om verkliga erfarenheter,

fast man väljer ut vissa drag som man betonar medan man glömmer andra och glömmer variationerna. Det man talar om är alltså en idealtyp, d.v.s. en mycket stiliserad bild som inte finns i verkligheten men som bygger på verkligheten. Den här idealtypens egenskaper kan, på idealtypens höga abstraktionsplan, kännas igen i etnografen från alla delar av medelhavsområdet. Varje verkligt exempel på dessa idealtypiska egenskaper i Spanien idag antas vara "gammalt" vare sig det är det eller inte, och allting som motsäger dem antas vara "nytt" vare sig det är det eller inte.

Detta kräver intensiva kulturella förhandlingar för att tolka personliga egenskaper, kollektiva värderingar, konkreta händelser, o.s.v. Och hur saker och ting inordnas i den kulturella logiken får givetvis konsekvenser för villkoren för vidare förhandlingar.

Resultaten av förhandlingar om sådana idéer som utveckling, merit eller demokrati får alltså indirekta men tydliga konsekvenser för förhandlingar om mer direkt genusrelaterade förhållanden, konsekvenser exempelvis för tillträdet till olika fora, för villkoren för deltagande, för vad som kan sägas hur, och för individuella och kollektiva dispositioner (i Bourdieus bemärkelse) som i sin tur påverkar vem som föredrar att tala med vem och hur man förstår varandra.

Konsekvenser för maktförhållanden

En människa bär på ett bagage av erfarenheter som hon tolkar genom ett filter som i sin tur bildats av hennes erfarenheter i interaktion med de idékomplex som omger henne. Eller rättare sagt, alla idékomplex hon kommer i kontakt med blir också erfarenheter för henne, och alla hennes erfarenheter, i vid bemärkelse, interagerar med varandra och påverkar hur hon tolkar allt som händer. Detta är vad Bourdieu kallar habitus.

Om alltså ett individuellt habitus består av erfarenheter, och om det alltid är en viktig del av en persons erfarenheter vilka budskap man mottar och vilka man själv formulerar och avsänder, då är det av avgörande betydelse vilka diskurssammanhang man deltar i. Det är en faktor bland många, men det är en viktig fak-

tor som gör en person till den hon är och avgör vad hon kan och vill göra. I samhällen som genomgår ovanligt snabb förändring blir kulturell förhandling särskilt viktig.

För de kulturella och sociala skeendena i sin helhet är det också avgörande vilka kategorier människor som har starkast inflytande. Somliga kategorier är mer aktiva än andra i förhandlingarna, och somliga deltar i mer inflytelserika förhandlingar än andra. Detta är ett maktförhållande i sig, och får konsekvenser för andra maktförhållanden. De habitus som karakteriserar de mest inflytelserika grupperna får större genomslagskraft i förändringsprocesserna.

Om det föreligger skillnader mellan kvinnor och män vad gäller de diskurskontexter de deltar i eller kommer i mer passiv kontakt med, då får det konsekvenser för maktaspekten av genusordningen.

Viktiga fora för kulturella förhandlingar har varit höggradigt genuspecificerade i Spanien. De är genusmarkerade nu också, men i lägre grad, och genussegregering ifrågasätts. Denna avlegitimering av många genusmarkeringar är kanske det tydligaste innehållet i förändringen. Men avlegitimeringen är inte fullständig ens på idéplanet, och både habitus och praktik släpar efter.

Att erövra barerna och andra debattfora handlar alltså om personlig frihet och om makt i samhället. Det rör omdefinitioner av gränserna för vad som är tillåtet för vem vad gäller nöjen och sexualitet, det handlar om omfördelning mellan kvinnor och män av praktiska resurser i vardagslivet och i politik och ekonomi, i familjelivet och i arbetslivet. Alls icke frivolt!

För att beskriva en genusordning på ett feministiskt sätt bör man uppmärksamma vilka fora för kulturella förhandlingar som finns, hur de är kopplade till varandra, hur pass genusmarkerade de är (vilket genus, hur starkt, hur pass hierarkiskt), hur interaktionen går till inom dem, vilka teman det förhandlas om, vilka typer av diskurser män och kvinnor har olika tillgång till och på vilket sätt allt detta påverkar genusordningen i dess helhet.

Om vi vill uttala oss om maktförhållanden i olika samhällen (grupper, regioner, delkultu-

rer...), och jämföra på ett fruktbart sätt trots alla skillnader, måste vi söka efter resurser som går att definiera på ett universellt giltigt sätt utan att abstraktionsnivån blir så hög att kopplingen till verkligheten riskeras. Tillträde till och inflytande över kulturella förhandlingar är en sådan resurs, minst lika viktig som tillgång till pengar, prestige eller formell beslutsmakt.

NOTER

¹ Med "kulturella förhandlingar" avses de processer som leder till kulturell och social reproduktion, men det är en term som betonar att reproduktionen inte är automatisk utan beroende av olika aktörers handlingar, och termen antyder också att reproduktionen aldrig är perfekt. Med "kulturella förhandlingar" förstås alla de handlingar som betyder något i sammanhanget ifråga och som får konsekvenser och som andra aktörer därför tar hänsyn till i sina egna handlingar.

² Från jordbruk till industri, från ruralt till urbant, från fattigt och underutvecklat till europeiskt konsumtionssamhälle, från diktatur till demokrati, m.m. Jfr Thurén 1988, samt till exempel Aguila och Montoro 1984, Gilmour 1985, Giner 1990, de Miguel 1974, Tamames 1980. Genusförändringen sammanfattas t ex i Bernis 1991, Borreguero 1986, Garcia de Leon 1996, Subirats 1998.

³ Med genus avses här socialt och kulturellt kön, d.v.s. allt det som vid en viss tid på en viss plats uppfattas som relaterat till kön men som inte är biologiskt kön. Grundidén är att genus är ett universellt mänskligt idékomplex men att det är en empirisk fråga hur det vid varje tid och varje plats fylls med innehåll. Och just för att det varierar är det föremål för kulturella förhandlingar. De sociala och kulturella konstruktionerna kan givetvis inkludera *uppfattningar* om biologiskt kön (t ex själva idén att kalla vissa delar av verkligheten för biologi) och de kan inkludera sådant som *uppfattas som* naturgivet, t.ex. kroppsliga fenomen, och de inkluderar alltid själva kategoriseringen av människor som t.ex. kvinnor och män samt de kriterier som används för kategoriseringen. Ordet kön menar jag bör reserveras för det biologiska eller naturgivna, även om vi inte kan definiera vari det består. Vi kan inte nå det annat än via våra idéer. Men att inte ha något begrepp alls för detta andra är att riskera att antingen halka tillbaka till biologisk reduktionism (att anse att kön bestämmer genus, så att genus bara blir en konsekvens) eller också hamna i ren idealism (att förneka att det finns någon verklighet bortom mänskliga idéer; det skulle då göra detsamma om man kallar detta enda för kön eller genus). Så länge vi anser att mänskliga idéer är ett relativt autonomt fenomen i verkligheten men ändå inte utgör hela verkligheten, så länge behöver vi olika begrepp för det som är idéer och det som är något annat,

även om vi aldrig kan dra tydliga gränser kring våra idéer, eftersom de samtidigt är våra verktyg för att tänka på det övriga.

⁴ Ordet skvaller är ett exempel på genusmarkering av aktiviteter som egentligen utövas av både kvinnor och män: det slags kulturella förhandlingar man vill nedvärdera brukar kallas skvaller, medan de man respekterar kallas debatt eller underhållning eller något annat, och det är ju känt att ordet skvaller ger associationer till kvinnor, det gäller både i Sverige och Spanien och på många andra håll i världen. Alltså, beroende på om det är kvinnor eller män eller blandade grupper som utövar kulturella förhandlingar får de olika beteckningar och i allmänhet också olika konsekvenser. Detta är i sig ett kvinnoförtryckande språkbruk. Jag använder ordet genusneutralt och värdeneutralt: skvaller = sådana kulturella förhandlingar som tar formen av kommentarer om andra människors förehavanden.

⁵ För beskrivningar av genusförhållanden behöver vi utveckla olika slags begrepp. Jfr. Thurén 1996. En sak som ofta är föremål för kulturella förhandlingar är om något skall anses ha med genus att göra eller inte. Vi kan kalla det för genuspecificera eller genusmarkera eller genuspräglad. Istället för dessa långa, sammansatta och lite för speciella ord skulle vi behöva en svensk motsvarighet till det engelska generella verbet "to gender". Jag föreslår "genusifiera" men skulle bli glad om någon kunde komma på något snyggare.

⁶ Idékomplexet är igenkännligt kring hela Medelhavet och har därifrån spritt sig, i uttunnad form, till stora delar av världen. Men just analogin man:ute::kvinna: inne uttrycks med just denna metafor i många, kanske alla, spanskalande länder. Se t.ex. Bohman 1984:39 (Colombia), Mulinari 1995:162 (Nicaragua), Rosendahl 1997:58 ff. (Kuba).

⁷ Dispositioner är delar av habitus. Se Bourdieu 1977.

⁸ Kypare på traditionella spanska barer håller reda på var stamkunderna befinner sig och vem som hälsat vad till vem. Till exempel i den här stilen: Kypare till kund som just kommer in: "Hej, Luis! Hörrudu, Antonio var nyss här, han letade efter dig, det var något om den där lägenheten, han sade att han skulle gå till banken och sedan skulle han träffa någon på Bar Pepe, om du skyndar dig hinner du nog ifatt honom där!" Kunden: "Vad bra, tack skall du ha, Rafa! Men jag hinner inte gå till Bar Pepe nu, jag måste till kontoret. Men jag kommer hit igen strax före lunch, hälsa Antonio det om du ser honom." Denna funktion har dock minskat i storstäderna och med tillgången till telefoner, och man kanske kan anta att den kommer att minska dramatiskt vartefter mobiltelefonerna blir vanligare. Men jag tvivlar på att den kommer att helt dö ut så länge som barerna fungerar som vardagsrum och så länge som spanjorer fortsätter att sätta stort värde på umgänge i större grupper – det som kallas för stämning, *ambiente* – utan planering i förväg.

⁹ Förvisso med stora variationer efter region och typ av stad eller by, efter klassmässigt område, efter tid (det blir allt lättare) och efter egen ålder (en femtioåring väcker mindre uppmärksamhet än en trettioåring).

- ¹⁰ Detta ser jag tydligt i den studie jag håller på med om kvinnors deltagande i den s.k. grannföreningsrörelsen. Thurén 1997.
- ¹¹ Man bör skilja på dessa två ting. Det ena handlar om kulturella konstruktioner, det andra om empirisk beskrivning. En genusneutral kontext är en ickegenusmarkerad kontext, d.v.s. där är genus en irrelevant upplysning enligt rådande uppfattningar. En genusblandad kontext är en där det finns personer från olika genuskategorier, inte bara en. En genusneutral kontext kan vara genusblandad eller inte (slumpen kan avgöra). En genusblandad kontext kan vara genusneutral eller inte. Om den är genusneutral är det förmodligen därför den blivit genusblandad; om den inte är genusneutral kan genusblandningen bero på att där finns personer som trotsar genusmarkeringen eller att där finns genusmarkerade delkontexter.
- ¹² En stadsgata kan inte göra tjänst som en utvidgning av det egna huset på samma sätt som en bygata. Man tar knappast ut stol och handarbete på trottoaren framför ett åttavåningshus för att sitta omgiven av trafikbuller och avgaser på en plats som frekventeras av strömmar av obekanta människor.
- ¹³ Att säga "jag tror på paret" (*creo en la pareja*) i ett spanskt samtal betyder ungefär "jag tycker att familjelivet skall bygga på två vuxnas känslor för varandra, mer än på pragmatiska eller traditionella hänsyn, och jag tror att två personer som lever i par kan lära sig att förstå varandra." Implicit betyder det också ibland "jag tror på 'paret' i motsats till 'äktenskapet'," d.v.s. man uttrycker då en icke-traditionell uppfattning om vad parlivet bör innebära. Bland mycket annat menar man då att paret skall ha gemensamma intressen och gemensamma vänner.
- ¹⁴ Inte minst i feministiska sammanhang. Ställningstaganden för olikhet eller särart är mycket vanligare i spansk än i svensk feminism, och frågan uppfattas som känslig och viktig och svår även bland likhetsfeminister. Se t.ex. Subirats 1998 eller debatten om italiensk olikhetsfeminism i flera nummer av tidskriften *El Viejo Topo*.
- ¹⁵ Detta gör givetvis homosexualiteten till något mycket starkt laddat, problematiskt både för individen och samhället, och det är säkert ingen slump att det förekommer så mycket skämt om homosexualitet i spanska samtal. Detta går jag inte närmare in på här. Notera dock att det ingår i förändringsförhandlingarna om än oftast på indirekta sätt. Man skall minnas att homosexuella handlingar var kriminaliserade under Franco-tiden.
- ¹⁶ Jfr. teorier om genusmarkerade interaktionsstilar, t.ex. artiklar av Kendall & Tannen och Cameron i Wodak 1997.
- ¹⁷ Det skulle föra för långt här att diskutera klassbegrepp och de förändringar i klassförhållanden som givetvis följt på och påverkat alla andra förändringar i Spanien. Nog sagt att jag använder orden på ungefär samma sätt som spanjorer själva gör till vardags: arbetarklass är löntagare med relativt låg utbildning och relativt låga löner, medan medelklass är löntagare med hög utbild-

ning och relativt höga löner. Det spanska samhället innehåller givetvis även andra kategorier, men dessa båda dominerar, den förra numeriskt, den senare ideologiskt.

- ¹⁸ Termerna genusregim och genusordning har jag hämtat från Connell (1987). Se min artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr. 3-4, 1996. Genusförändringarna i Madrid utgör ett bra exempel på varför analytiska begrepp av denna typ behövs.
- ¹⁹ Vid tiden för studien, 1990-92, gjorde bara cirka 30% av vuxna kvinnor i Madrid det, men bland dem som hade universitetsutbildning var det fler, och de har blivit ännu fler sedan dess. CAM 1989.
- ²⁰ Begreppen räckvidd, styrka och hierarki har jag också utvecklat i artikeln som nämns i not 18 (Thurén 1996). Räckvidd är det antal områden i livet för vilka genus är relevant i ett givet samhälle; styrka är genusordningens genomslagskraft eller kulturella vikt; och hierarki är graden av hierarkisering eller dess eventuella frånvaro. Det rör sig om analytiskt skilda ting. I Madrid-exemplet ser vi att räckvidden kan krympa utan att det är klart om hierarkin minskar.
- ²¹ Jfr. ovan samt not 14.

LITTERATUR

- Aguila, Rafael del, och Ricardo Montoro (1984) *El discurso político de la transición española*. CIS/Siglo veintiuno, Madrid
- Bernis, Cristina, Violeta Demonte, Elisa Garrido, Teresa G. Calbet, och Isabel de la Torre (red) (1991) *Los estudios sobre la mujer: de la investigación a la docencia*. Universidad Autónoma de Madrid, Madrid
- Bohman, Kristina (1984) *Women of the Barrio*. Stockholm Studies in Social Anthropology, Stockholm
- Borreguero, Concha, Elena Catena, Consuelo de la Gándara och María Salas (red) (1986) *La mujer española: de la tradición a la modernidad (1960-1980)*. Tecnos, Madrid
- Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge
- CAM (Comunidad Autónoma de Madrid) (1989) *La mujer en la Comunidad de Madrid*. Dirección General de la Mujer, CAM, Madrid
- Cameron, Deborah (1997) "Theoretical debates in feminist linguistics: questions of sex and gender." I: Ruth Wodak (red): *Gender and Discourse*. Sage, London
- Connell, Robert W. (1987) *Gender and Power*. Polity Press, Cambridge
- García de León, María Antonia, Marisa García de Cortázar och Félix Ortega (red) (1996) *Sociología de las mujeres españolas*. Editorial Complutense, Madrid
- Gilmour, David (1985) *The Transformation of Spain. From Franco to the Constitutional Monarchy*. Quartet Books, London
- Giner, Salvador (red) (1990) *España. Sociedad y Política*. Espasa-Calpe, Madrid
- Kendall, Shari och Deborah Tannen (1997) "Gender and language in the workplace." I: Ruth Wodak (red): *Gender and Discourse*. Sage, London

- Librería de Mujeres de Milan (1996) "El final del patriarcado ha ocurrido y no por casualidad." (Ursprungligen publicerad i *Sottosopra*, januari 1996) *El Viejo Topo* 96
- Miguel, Amando de (1974) *Manual de estructura social de España*. Tecnos, Madrid
- Mulinari, Diana (1995) *Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua*. Bokbox Publications, Lund
- Rosendahl, Mona (1997) *Inside the Revolution*. Cornell University Press, Ithaca, London
- Subirats, Marina (1998) *Con diferencia. Las mujeres frente al reto de la autonomía*. Icaria, Barcelona
- Tamames, Ramón (1980) *La República. La Era de Franco*. Alianza, Madrid
- Thurén, Britt-Marie (1988) *Left Hand Left Behind. The Changing Gender System of a Barrio in Valencia, Spain*. Stockholm Studies in Social Anthropology, Stockholm
- Thurén, Britt-Marie (1996) "Om styrka räckvidd och hierarki, samt andra genusvetenskapliga begrepp." *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 3-4, 1996.
- Thurén, Britt-Marie (1997) "Mitt i vitlöken. Kvinnor och politik i en spansk folkrörelse". I: BM Thurén och K Sundman (red), *Kvinnor, män och andra sorter*. Carlsons, Stockholm
- Thurén, Britt-Marie (Kommande) *Women, Men and Persons. Managing Gender Meanings in Middle Class Madrid*.

SUMMARY

To conquer the bars: Spanish forms and places for cultural negotiations around gender.

Cultural negotiation (e.g. gossip, debate, education) is a continuous activity in all societies, but in times of fast change it becomes especially intense. Spain offers interesting examples of how. The forms and places for such negotiations may also

change. Key fora for cultural negotiations have been quite segregated along gender lines in Spain. This is still the case, but much less so, and segregation is questioned. This delegitimation is a central feature of gender change. One example of a forum that according to Spanish feminists should be "conquered" is the bars. Far from being a frivolous goal, conquering the bars is a question of personal freedom; it concerns the practical resources of everyday life and the possibilities for influencing collective decisions. The bars are a traditional male forum. There have been traditional female fora, too, but they are disappearing. There are also more and more new kinds of fora that are mostly but not absolutely gender segregated. Since women and men today more often have similar experiences in life than they used to, their interests and habits tend to converge, but they also continue to have different ones. Everyday debates about these developments are polarised around issues of whether such changes are true or false, good or bad. In middle class contexts in Madrid, the discourses around gender issues focus especially on work, sexuality, merit, femininity, and modernisation. When such matters are being redefined, it is crucial that women participate and influence the process. Access to fora such as bars and patterns of interaction there then become strategic study objects for feminist research.

Britt-Marie Thurén
Kvinnovetenskapligt forum
Umeå universitet
901 87 Umeå